

Daniela DETEȘAN, *Procesul lemenian (1843-1846)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, 292 pag.

Cartea este în conținut și formă o lucrare științifică valoroasă, bine documentată, elaborată minuțios, acoperind subiectul până în cele mai mici detalii, dar încadrând întreaga tematică în arealul situației politice din Marele Principat al Transilvaniei, mereu comparată cu evoluția de ansamblu a curentelor de idei, a confruntărilor dintre conservatorism și liberalism, a manifestărilor și interpretărilor diverse, unele corecte și democratice, altele interesate, enunțate de pe poziții de forță ale principiului naționalităților de către națiunile cucerite și cuceritoare, la nivelul întregii Monarhii habsburgice prepașoptiste.

Dr. Daniela Deteșan introduce în circuitul istoriografiei noastre numeroase date și informații inedite, legate de mecanismele diverse și complexe ale procesului lemenian, ce provin de la Arhiva Primațială Esztergom din Ungaria, mai multe fonduri de la Arhivele Statului din Austria, Arhivele Naționale, Direcțiile Județene Alba, Cluj, Sălaj, Oradea. Alte date inedite, inserate și interpretate corect în carte, provin de la Biblioteca Academiei Române din București, Mss. rom. 969 (*Procesul teologilor din Blaj cu episcopul Ioan Lemeni, 1843-1846*) și BAR, Filiala Cluj-Napoca. Toate sunt completate cu informații provenite din 10 colecții de izvoare editate, presă, publicații periodice, enciclopedii, tratate. De asemenea, autoarea se dovedește a fi o foarte bună cunoscătoare a concluziilor, ideilor și judecăților de valoare formulate de-a lungul timpului în nu mai puțin de 154 de lucrări generale și speciale, pe care le comentează, le interpretează, le critică sau le acceptă, după caz, în lumina noilor și temeinicelor cercetări întreprinse în lucrare.

Structura cărții este ingenios concepută și permite ca vastul material arhivistic, publicistic de epocă, bibliografic, trecut prin interpretarea pertinentă a autoarei, să fie bine organizat și prezentat și să fie analizate și reconstituite exhaustiv toate problemele, aspectele și asperitățile de orice fel și din toate părțile, legate de procesul lemenian și de ecurile lui în epocă. Lucrarea are 5 capitole, dintre care capitolele I–IV sunt împărțite tematic în mai multe subcapitole sau diviziuni mai mici, axate pe chestiuni concrete, pe evenimente, atitudini și luări de poziție din partea oficialităților de stat sau ecleziastice, publice sau neoficiale și personale, comentate și analizate în toate componentele lor. *Introducerea* are și ea două subcapitole în care dr. Daniela Deteșan evidențiază valoarea izvoarelor inedite, prezintă metodologia de lucru sau direcțiile legate de cercetarea subiectului abordat în istoriografie, ca și circumstanțele culturale central-est europene în care s-a desfășurat procesul lemenian. Acesta este bine comparat cu cel anterior, al lui Bernhard Bolzano, italian liberal, bun apărător al țărânimii și națiunii cehe, prieten cu Joseph Dobrovský, unul dintre promotorii renașterii politice a Cehiei.

Autoarea a dezlăuit în detalii, dar și în toată plenitudinea și amploarea, cu secvențele și consecințele lor, și scandalurile picante legate de pângăritori de virginități, de relațiile amoroase sau incestuoase, de sodomia episcopului Ioan Lemeni, de atentate, de bătaii, gesturi triviale și înjurături proferate de canonici și unii profesori. Dar ea are meritul incontestabil că a demonstrat elocvent faptul că, peste sau printre acestea, s-au manifestat în realitate și în mod intens conflictele dintre aripa conservatoare episcopală și cea liberală bărnățiană, dornică de reforme și de reformare serioasă și adâncă a vieții bisericești, școlare și politice generale.

Episcopului i s-a reproșat că n-a protestat în mod hotărât, ci doar cu jumătate de gură contra intenției Dietei de a generaliza sau extinde în sfere cât mai largi folosirea limbii maghiare în Marele Principat al Transilvaniei, în timp ce Bărnățiu, Barițiu, Șuluțiu și alții au condamnat vehement, de pe poziții radicale, proiectul de lege ce amenința grav limba și naționalitatea română. De asemenea, lui Lemeni și partidei sale, i s-a imputat inactivitatea legată de neapărata convocare a Sinodului cel Mare, mixt din clerici și mireni, mult dorit și de Petru Maior, și pe linia lui, și de partida bărnățiană, care-l considera singurul for îndreptățit legal și canonic să judece și să se pronunțe asupra celor petrecute în sânul Episcopiei Române Greco-Catolice de Făgăraș cu sediul la Blaj. Este semnificativ și cu ecou în

viitorul apropiat al desfășurării lucrurilor, faptul că Bărnuțiu și partizanii lui neagă competența jurisdicțională și ierarhică a Primatului Ungariei de la Esztergom, nu numai în judecarea procesului în cauză, dar în toate celelalte chestiuni canonice, de administrație internă bisericească și școlară, de disciplina clerului, corpului profesional și a alumnilor. Și autoarea este pe deplin justificată să facă legătura logică între această dorință fierbinte a amintitei partide și orientări și realizarea ei în practică în anii 1850-1853-1855.

Partida episcopală respectă structurile ierarhice existente, jurisdicția și competența primațială în materie, unde însăși Curtea de la Viena trimite cazul spre rezolvare, potrivit legilor bisericești în vigoare și în valoare în anii 1843-1846. În legătură cu Soborul cel Mare, clerical și mirean, Lemeni și adepții lui, dar și episcopul de Oradea, Vasile Erdélyi, devenit și comisar în proces, l-au respins ca fiind necanonic și potrivnic legăturilor pe linie latină cu Vaticanul și Papa de la Roma, iar un urmaș al acestuia din urmă pe scaunul episcopal l-a definit ca pe „un ferment puturos calvin.” Alte divergențe grave între protagoniștii procesului s-au ivit în legătură cu plaga preoților moraliști sau popanduși, pe care episcopul incriminat n-ar fi diminuat-o intenționat sau chiar n-a reușit s-o elimine, deși performanța nu era posibilă în structurile parohiale de atunci și în condițiile lipsei cadrelor cu pregătire teologică superioară și temeinică, sau în legătură cu organizarea școlară, cu situația infirmeriei blăjene, condițiile aspre de viață ale alumnilor, care le-ar fi primejduit chiar viața, sau cu monahismul și celibatul, apărât de partida episcopală sau criticat de cea bărnuțiană.

În lucrare sunt prezentați cu precizie membrii celor două partide potrivnice ce proveneau din rândurile clericilor, mirenilor, profesorilor, alumnilor, funcționarilor, modalitățile în care depuneau mărturiile sau își exprimau și manifestau opiniile și pasiunile, iar pentru unii dintre aceștia sunt întocmite adevărate micro-biografii. Sunt reconstituite și redată memoriei istoriografice numele alumnilor blăjeni din anul școlar 1842-1843 ce au aparținut partidelor episcopală și bărnuțiană, cel al protopopilor pro și anti-lemenieni, delimitați geografic după protopopiate unite și comitatele în care funcționau. Foarte bine sunt analizate și comentate lucrările întreprinse de cele trei anchete: Vasile Erdélyi (3 martie – 23 mai 1845), Iosif Gaganetz, Mihai Zabrizcky, Ioan Csurgovics (7 august – 24 septembrie 1845), Fiscul consistorial al Blajului contra calomniatorilor Bărnuțiu, Moldvai, Boer și Crainic, cu sentința din 22 octombrie 1845, ca și procedurile instanțelor de judecată ecleziastică și sentința oficială finală pronunțată în Consistoriul primațial din Strigoniu (Esztergom) la 26-27 martie 1846, care, fiecare în parte și toate la un loc, îl absolvă de toate învinuirile pe episcopul Ioan Lemeni și îi condamnă pe autorii principali din partida bărnuțiană, în frunte cu șeful ei.

Este de apreciat în mod deosebit maniera de interpretare comparativă a climatului cultural central-est european în care s-a desfășurat geneza formării conștiințelor naționale moderne ale popoarelor din Monarhia habsburgică prepașoptistă, rolul limbii, naționalității, al societăților culturale, presei, învățământului, al ideilor filosofice în acest proces de primă importanță în epocă, prin care se disting mai ușor modalitățile de gândire și de acțiune politică ale românilor, cehilor, slovacylor, sârbilor, croaților, rutenilor cu asemănările și deosebirile lor. Practic vorbind, dr. Daniela Deteșan dimensionează mai clar și mai direct prin comparație ce a însemnat și ce impact au avut în această fază un Bărnuțiu, Cipariu, Barițiu și alții asupra românilor, Palacký, Safarik, Rieger, Štúr, Prešeren asupra cehilor, slovacylor și slovenilor, Shashkevych, Holovatsky și Vahylevych asupra rutenilor. În întreaga carte, perioada prepașoptistă își dobândește importanța cuvenită ca un cadru general, un cuptor în care se pregăteau de pe acum, în forme din ce în ce mai clare și mai directe, conflictele din centralismul maghiar de stat, pozițiile de forță de pe care acționau politicienii maghiari, care nu recunoșteau altă națiune politică sau civilă decât cea maghiară, și celelalte națiuni care doreau să fie coordonate și egale ca națiuni politice legal recunoscute cu cea maghiară, și nu acceptau ca fiii lor să fie simple umpluturi și să completeze ca simpli indivizi egal îndreptățiți națiunea ungară, unică și indivizibilă ca teritoriul Ungariei Sfântului Ștefan. Egala îndreptățire dintre națiuni este revendicată clar de națiunile negermane și nemaghiare din Monarhie și ea trebuia să fie acordată tuturor națiunilor din stat, la fel cum trebuiau să fie obținute și egalitatea socială, individuală, spirituală și culturală a tuturor cetățenilor.

De fapt, în marele proces lemenian, dr. Daniela Deteșan demonstrează că unul dintre mecanismele acestui conflict intern românesc a constat și din rezolvarea dilemei cum trebuie să te

manifestă și să lupte cu politica maghiară, și anume, cu moderație, cu jumătăți de măsuri, cu jumătate de gură, ca episcopul Lemeni și partida lui, sau cu hotărâre și în mod direct cum preconiza partida bărnuteiană. Autoarea a concluzionat în mod just, și peste sau printre numeroasele și controversatele idei și concluzii formulate în istoriografia română și nu numai asupra lui Ioan Lemeni, viitorul a aparținut partidei lui Bărnuteiu, radicalilor și programului lor politic, atât în lupta pentru emanciparea națională din 1848, cât și în înființarea Arhiepiscopiei și Mitropoliei Române Unite de Alba-Iulia, cu sediul la Blaj, de sub jurisdicția primățială a Ungariei între anii 1853-1855.

Dumitru Suciu

Gelu NEAMȚU, Vasile TUTULA, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre revoluția și războiul civil din Transilvania 1848-1849*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, 158 p.+13 hărți

Aspecte militare și pagini memorialistice despre revoluția și războiul civil din Transilvania 1848-1849 de cercetătorul științific I Gelu Neamțu și istoricul militar colonel (r.) Vasile Tutula prezintă, de fapt, două cărți într-una, pe care le voi prezenta ca atare.

Ceea ce aş denumi Cartea întâi constituie, nu altceva, decât un mic tratat de istorie militară a anilor 1848 și 1849, cuprinzând revoluția pașoptistă și războiul civil din Transilvania, văzut de autori ca un „război de eliberare națională” (p. VII) a românilor, întru totul similar celui al maghiarilor, dar mult mai drept, fiind un război de apărare pe teritoriul propriu, nu unul de invazie și agresiune pe teritoriu străin.

Studiul introductiv al cărții (p. IX-CVI), cu caracter tehnic, așa cum se observă în *Nota ediției*, „este o sinteză care analizează evenimentele din punct de vedere militar” (p. VII). Atari întreprinderi au devenit rare în istoriografia ultimilor ani, fiind, cu atât mai mult, deosebit de utile.

Evoluția și desfășurarea evenimentelor revoluționare, cu declanșarea celor belice, sunt surprinse cronologic și interpretate analitic. Profesionalismul lui Gelu Neamțu, ca specialist al revoluției românești de la 1848, se îmbină cu aplicația militară a lui Vasile Tutula, iar rezultatul este un valoros instrument de lucru și o sinteză din punct de vedere militar a situației din Transilvania în anii amintiți.

Astfel, *Studiul introductiv* oferă o succesiune de subcapitole, după cum urmează:

- „Pentru o nouă interpretare a revoluției române de la 1848-1849 în Transilvania”;
- „Măsuri abuzive întreprinse de Guvernul Transilvaniei și Dietă care au dus la tensionarea relațiilor interetnice și crearea pericolului unui război civil” – care oferă preambulul și premisele războiului civil;

- „’Uniunea’ Transilvaniei se face prin forța armelor. Încercarea de ocupare militară totală a Transilvaniei (decembrie 1848-februarie 1849)” – ca și cauză directă a războiului, acest subcapitol având noi subdiviziuni: „Rezistența românilor la recrutări”, „Organizarea oastei lui Avram Iancu”, „Situația armatei Ungariei după separarea acesteia de unitățile armatei imperiale habsburgice”, „Situația armatei imperiale”, „Situația românilor”;

- „Bătălii operaționale: Încercările armatei ungare de a pune stăpânire pe Transilvania”, subcapitol care descrie cronologic: „Bătălia pentru Ciucea-Cluj”, „Bătălia pentru a pune stăpânire pe nord-vestul și estul Transilvaniei și pe sediul Comandamentului Regimentului 2 Gr. (17 I) și zona sa de dislocare”, „Bătălia pentru Zarand și încercarea de a pune stăpânire pe zona Munților Apuseni”, „Bătălia pentru stăpânirea centrului și sudului Transilvaniei. Prima bătălie a Sibiului (21-31 ianuarie 1849)”, „Bătălia de la Brașov (5 februarie 1849)”, „Incursiunea lui Urban în valea Bărgăului. Bem îl respinge. A doua bătălie a Sibiului (11 martie 1849). Ocuparea sediului Comandamentului General al Armatei transilvane. Generalul Bem devine stăpân peste două treimi din teritoriul Transilvaniei, timp de circa patru luni”;

- „Bătălii locale – Bătălii de uzură”, ce descrie următoarele confruntări militare: „Asediul cetății Alba Iulia (16 martie – 25 iulie 1849)”, „Asediul Munților Apuseni. Bătăliile de la Abrud (6-10 mai; 15-19 mai; 8-16 iunie 1849)”, „Prima bătălie de la Abrud (6-10 mai 1849)”, „A doua bătălie de

la Abrud (15-19 mai 1849)”, „A treia bătălie de la Abrud (8-16 iunie 1849)”, „Pierderea inițiativei strategice de către armata ungară. Intrarea în Transilvania și Ungaria a trupelor ruse și austriece sub comanda generalilor Paskievici, Lüders, Clam-Gallas, Haynau, Puchner, Grotenhjelm și Pavlov”, „Bătălia de la Albești-Sighișoara (31 iulie 1849) sau începutul sfârșitului”, „Șiria (31 august 1849) – capitularea Ungariei. Finis Ungariae”;

- „Bilanțul revoluției și războiului civil în Transilvania (1848-1849). Pierderi umane și materiale.”

Însemnătatea demersului, de prezentare în detaliu a bătăliilor și operațiunilor militare în parte, rezultă de la sine. Aspectele tehnice nu distorsionează caracterul narativ al descrierii și nici fluenta epică.

La finele volumului se alătură, pentru explicitare și vizualizare, o schemă de organizare a oastei lui Avram Iancu în cele 15 legiuni sau prefecturi, fiecare cu tribunalele, centuriile și decuriile lor, precum și 12 hărți militare color, întocmite în majoritate după lucrarea lui I. Topliceanu și C. Ucrain, *Oastea lui Avram Iancu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989, revăzute și îmbunătățite cu acceptul generalului de brigadă (r.) Constantin Ucrain.

Cartea a doua, în aprecierea mea, este un volum de memorialistică despre revoluția pașoptistă din Ardeal, venind în continuarea unei serii inițiate încă din 1988 prin *Memorialistica* publicată de Nicolae Bocșan și Valeriu Leu. Textele din volumul de față, identificate și culese din presa românească transilvăneană din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului XX, din ziare și reviste precum „Gazeta Transilvaniei”, „Tribuna”, „Observatorul”, „Luminătorul” ș.a., își justifică cuprinderea în acest volum, dedicat aspectelor militare ale revoluției de la 1848, prin faptul că ele au o tentă militară pronunțată, rememorând lupte și bătălii pașoptiste desfășurate în Ardeal.

De-a lungul a 160 de pagini sunt republicate următoarele memorii: 1. *Unul din cei care nu mai sunt* (Gregoriu Ceontea); 2. *Amintiri din trecutul meu* (Teodor Borza zis Glumețul); 3. *Amintiri din copilărie* (St. I.); 4. *Cum am devenit căpitan de glotași (lăncieri) pentru o zi și o noapte* (Stan Pățitul Iosif); 5. *Întâmplările din anii 1848-9 în Brad și jur* (Adam Bolcu); 6. *Măcelul de la Presaca la anul 1848* (Țopul); 7. *În interesul adevărului istoric. Luptele de la St. Ioana (Sântioana) și Șarpacot (Gornești) 1848* (semnat P.); 8. *Foișoara Observatorului. Împresurarea cetății Alba Iulia în 1849* (capelanul Dionisiu Thalson); 9. *Foișoara. Episoade din viața dlui Axente Sever* (Ioan B. Axentie Severu m.p.); 10. *Foișoara „Observatorului”. Femeile în lupta pentru libertatea națională – schițe istorice* (f.a.); 11. *Foiletonul. Documente relative de istorie militară* (căpitan W. Bichmann, traducere de Nicolae Pilția); 12. *Șiria – 13 august 1849* (f.a., articol de fond din „Gazeta Transilvaniei”). La finele lucrării sunt redată rezumatele textelor memorialistice prezentate.

Ela Cosma

Loránd L. MÁDLY, *De la privilegiu la uniformizare. Sașii transilvăneni și autoritățile austriece în deceniul neobabsolutist (1849-1860)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, 370 p.

Lucrarea de față a fost susținută inițial ca teză de doctorat, la Facultatea de Istorie a Universității „Babeș-Bolyai”, în anul 2007, pentru a ieși apoi de sub tipar un an mai târziu la Presa Universitară Clujeană. Această apariție precedată de o alta, *Vierhundertfünfzehn Tage in Wien: das Tagebuch der siebenbürgisch-sächsischen Nationaldeputation (1850-1851)*, tipărită în 2007, precum și de o serie de studii și articole, ni-l prezintă pe un istoric tânăr, cercetător la Institutul de Istorie al Academiei Române din Cluj-Napoca, cu studiile academice recent încheiate până la nivelul doctoratului și care este deja o certitudine, anunțându-se a fi un specialist în cel mai adevărat sens al cuvântului, în istoria modernă a Transilvaniei și, în mod particular, în istoria sașilor ardeleni din secolul al XIX-lea. Calificat deplin pentru abordarea unui atare subiect, datorită bunei cunoașteri a limbilor maghiară și germană, Loránd Mádly restituie prin această carte o temă și o perioadă mai

puțin prezente în literatura de specialitate, sașii ardeleni în deceniul neoabsolutist (1849-1860), contribuind în mod esențial la studierea istoriei moderne a acestei comunități ardelenice.

Sub aspectul conținutului, lucrarea începe cu un argument succint în care autorul expune pe scurt motivațiile tratării subiectului. Aflăm astfel că anii '50 ai secolului al XIX-lea sunt esențiali pentru înțelegerea relației națiunii săsești din Transilvania cu modernitatea, o modernitate agresivă, ca s-o numim astfel, care-i va obliga pe sași să renunțe tocmai în această perioadă la privilegiile lor colective tradiționale. Accesul la materialele arhivistice utile pentru tratarea temei „a adus cu sine sensul și coerența chestiunii politice a sașilor ardeleni din deceniul neoabsolutist”, mărtușisește Loránd Mádly în finalul acestui cuvânt de început; lucrarea introduce într-adevăr în circuitul științific o informație bogată, diversă, provenită din fonduri arhivistice care nu stau tocmai la îndemână, ca de pildă: Arhiva Institutului Transilvan din Gundelsheim, Arhivele Statului Budapesta, Arhivele Naționale Austria-Viena, la care se adaugă fonduri arhivistice din România – direcțiile județene Brașov și Sibiu ale Arhivelor Naționale, Arhiva Bisericii Evanghelice Brașov. Punerea la dispoziția publicului român a acestei informații altfel mai greu de „accesat”, după cum spuneam, constituie unul dintre meritele incontestabile ale lucrării.

În primul capitol, care are rol de introducere, se trasează cadrul general al lucrării, direcțiile pe care se axează cercetarea, scoțându-se în evidență unul dintre aspectele tratate în mod prioritar de autor: analiza aspectelor politice ale relațiilor sașilor ardeleni, ca entitate colectivă, reprezentată de instituții specifice, cu autoritățile imperiale reprezentate pe plan local, transilvănean, la Sibiu, și respectiv, cu puterea centrală de la Viena. Capitolul al doilea, *Anul 1849. Sfârșitul revoluției de la 1848-1849 și instaurarea noii orânduiri*, analizează impactul sfârșitului revoluției pașoptiste din Transilvania printre sași, demersurile politice desfășurate de acestea, proiecțiile și speranțele elitelor săsești cu privire la organizarea post-pașoptistă a Transilvaniei în cadrul Imperiului. Anul 1849 inaugurează o perioadă de numai un deceniu, „deceniul neoabsolutist” 1849-1860, cu repercusiuni decisive asupra statutului comunității săsești ardelenice, care nu se va mai regăsi, la capătul acestui interval, pe aceleași alinamente care o consacraseră de secole printre națiunile privilegiate ale Transilvaniei.

Capitolul al doilea al lucrării analizează în profunzime o problemă definitorie pentru statutul politic al sașilor – autonomia lor pe pământul crăiesc (*Fundus Regius*) – și valorizarea acesteia în relațiile cu Viena. Acest capitol este unul dintre cele mai dense și mai substanțiale, fiind împărțit în șapte subcapitole care tratează aspecte după cum urmează: evoluția autonomiei săsești până în epoca modernă, sesiunea Universității săsești din perioada 1849-1852 și încercările de statuire a autonomiei Țării Săsești, proiectele Universității săsești cu privire la constituirea unei țări de coroană proprii, controverse și divergențe în hotărârile Universității săsești, poziția autorităților austriece față de proiectele politice săsești, impactul organizării politice a Transilvaniei din 12 mai 1851 asupra sașilor ardeleni, eliminarea instituțiilor tradiționale săsești prin reformele de după 1852. Istoricul Loránd Mádly demonstrează pe întinderea acestui capitol o chestiune pe care o punctează la modul explicit: faptul că dizolvarea sistemului autonomiei săsești și eliminarea în felul acesta a oricărei specificități politice a sașilor erau în concordanță cu imperativele edificării noului stat centralist, care se baza pe principiul absolutismului monarhic și care s-a transpus pe plan local sub forma unei politici de nivelare și uniformizare.

Demersurile deputăției naționale săsești la Viena în anii 1850-1851, văzute ca exemplu de interacțiune dintre sași și puterea politică vieneză, sunt tratate în cuprinsul capitolului IV. Se insistă pe componența delegației, primele sale demersuri și primele dispute, ieșirea și revenirea lui Heinrich Schmidt din cadrul deputăției, moartea lui Ludwig Wohlgemuth, numirea noului guvernator și noua organizare politică a Transilvaniei. Prezența și activitatea deputăției naționale săsești la Viena în acești a fost un episod complex, poate unul dintre cele mai interesante din evoluția raporturilor națiunii săsești cu autoritățile vieneze, după cum afirmă Loránd Mádly. Succesele deputăției pe lângă forurile vieneze s-au dovedit efemere, deoarece după 1851, odată cu sosirea în Transilvania a lui Schwarzenberg, noul guvernator al provinciei, autoritățile imperiale au început să demoleze edificiul politico-național construit de sași. Practic, odată cu începutul anului 1853, această fază se poate

considera finalizată, de acum nemaifuncționând nicio structură specifică pe pământul crăiesc, cu excepția Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice.

Pierzând, astfel, în perioada post-pașoptistă, posibilitatea organizării propriiei autonomii și a perpetuării vechilor privilegii, sașii se vor reorienta, ca și românii de altfel, spre două sectoare vitale ale vieții lor naționale: școala și biserica. Capitolul V tratează tocmai aceste aspecte, insistând pe trei probleme principale constituite ca atare în subcapitole: organizarea Bisericii Evanghelice C. A. din Transilvania și elaborarea constituției bisericești pentru sașii evanghelici în perioada neoabsolutistă, problema despăgubirii decimei ecleziastice pentru Biserica Evanghelică C. A. din Transilvania, „Dotația Națională” și școlile săsești. Considerațiile finale reiau în rezumat ideile majore ale lucrării, întreaga sa argumentație gravitând în jurul expresiei așezate de autor în chiar titlul cărții: „de la privilegiu la uniformizare.” Dorind să pacifice Transilvania și s-o reintegreze deplin în structurile Imperiului, autoritățile habsburgice nu puteau fi sensibile la proiectele sașilor, datorită orientării lor mai degrabă spre timpuri medievale decât spre spiritul secolului XIX. Istoricul Mádl punctează foarte clar acest lucru: „Dorind pace, liniște și asigurarea prosperității tuturor locuitorilor provinciei, autoritățile nu au mai dat curs preceptelor politice săsești, considerând pe acestea ca fiind expresii ale izolaționismului politic și ale menținerii unei poziții privilegiate.” Ideea unei țări de coroană săsești devenind imposibilă și nerecomandabilă, continuă autorul, autoritățile austriece s-au dovedit în schimb receptive la problemele economice, școlare, bisericești și sociale ale sașilor ardeleni. Mai mult, în deceniul neoabsolutist, fără a abandona loialitatea față de Habsburgi, sașii se vor reorienta tot mai mult spre Germania, asumând un concept nou, mai extins, acela de națiune culturală germană.

Cartea se încheie cu anexele documentare, bibliografia, indicele de nume și cel de localități. Dorim să remarcăm profesionalismul autorului, capacitatea sa de a face inteligibil un subiect altminteri mai greu abordabil chiar și pentru istoricii profesioniști, specializați pe perioada secolului XIX. Un alt aspect pozitiv evident pentru cel care parcurge lucrarea lui Loránd Mádl constă în capacitatea sa de sinteză, vizibilă foarte bine în concluzii, unde se reia într-o manieră clară și succintă totodată, demonstrația întregii cărți. Reconstituind istoria sașilor ardeleni în deceniul neoabsolutist, cartea de față ne prezintă în fapt un decupaj ilustrativ din procesul de modernizare a structurilor politico-administrative ale Transilvaniei din perioada post-pașoptistă. Îi dorim autorului să poată să ducă mai departe acest masiv proiect istoriografic – istoria sașilor ardeleni în secolul al XIX-lea, și să ne mai ofere reconstituiri ale istoriei acestei comunități și pentru perioadele următoare: liberalism (1860-1866) și dualism (1867-1918).

Ion Cârja

Jakob RANNICHER, *Im Zeichen seiner Zeit. Briefe und Reden (1846-1874)* [ed. Monica Vlaicu] Partea I, Sibiu, Edit. Honterus, 2008, 327 p.

Gama publicațiilor privind istoria sașilor ardeleni în epoca modernă se întinde prin prezentul volum, care oferă, pe lângă panoramarea unei perioade din istoria Transilvaniei marcată de numeroase schimbări politice, și detalii interesante despre una dintre personalitățile politice și culturale eminente ale sașilor ardeleni, a cărei activitate marchează întreaga perioadă descrisă: Jakob Rannicher.

Perioada activității politice a acestuia, asupra căreia se concentrează și prezentul volum de corespondență (1846-1874), a adus o multitudine de provocări pentru sașii transilvăneni; instituțiile tradiționale ale acestora au trebuit, în fiecare moment de turnură al acestei perioade, nu numai să-și redefină poziția, structura și funcționalitatea, ci să ia decizii grele și importante pentru întreaga existență în viitor a națiunii săsești și a circumscrierii politice a acesteia. Revoluția de la 1848-1849, care a constituit punctul central de cotitură și poate cel mai dificil moment al secolului al XIX-lea, apoi deceniul neoabsolutist, care a debutat cu speranțe mari pentru toți locuitorii Transilvaniei, speranțe care în doar puțini ani au devenit deșarte, rămânând doar urmele reformelor întreprinse de administrația austriacă, apoi regimul liberal, în care a renăscut entuziasmul care amintea chiar de

„primăvara popoarelor”, dar care s-a dovedit a fi nici mai mult, nici mai puțin decât calea directă spre dualism și, în fine, instaurarea regimului dualist și provocările noii epoci care a început astfel, au conturat arena pe care s-a desfășurat activitatea politică a sașilor ardeleni, în care Jakob Rannicher a avut un rol însemnat.

Tocmai în acest context, o importanță deosebită a revenit personalităților marcante, care deseori au definit, prin aportul lor, existența în sine a instituțiilor pe care le-au reprezentat. Jakob Rannicher poate fi amintit deci în același context cu comitele Franz von Salmen, cu superintendenții Georg Paul Binder și Georg Daniel Teutsch, cu omul politic și jurnalistul Heinrich Schmidt, cu Josef Andreas Zimmermann, unul dintre cei mai influenți oameni politici sași ai acestei perioade.

Volumul de față reprezintă prima parte a unui demers complex de valorificare a corespondenței și discursurilor lui Jakob Rannicher, cuprinzând scrisorile cele mai relevante din perioada 1846-1874. Editoarea volumului, doamna Monica Vlaicu, este o cunoscătoare excepțională a colecțiilor Arhivelor Statului din Sibiu, prin activitatea de câteva decenii desfășurată aici; putem considera acest volum de corespondență și ca fiind o punere în valoare a colecțiilor acestei arhive, dat fiind că toate materialele cuprinse aici se află în diferitele colecții ale arhivei amintite; colectarea pieselor de corespondență cuprinse aici a presupus o muncă îndelungată, dat fiind că acestea se află dispersate în mai multe fonduri ale arhivei.

Studiul introductiv, semnat de Thomas Nögler, unul dintre cei mai renumiți specialiști în istoria sașilor ardeleni, întinde prin descrierea sa un arc peste timp, începând cu sosirea sașilor ardeleni în Transilvania, prezentând pe scurt dezvoltarea istorică și instituțională a acestora. Accentul cade pe epoca modernă, prin descrierea cadrului în care a evoluat activitatea lui Rannicher. Acesta s-a născut în anul 1823, făcând mai târziu parte din prima promoție a Academiei juridice din Sibiu, înființată în anul 1844. De aici, Rannicher va urca treptele carierei sale, întâi la Tabla regească din Târgu Mureș, timp în care a început și activitatea sa jurnalistică. În timpul Revoluției, a trebuit să se refugieze la București, apoi va pleca la Viena să reprezinte interesele Bisericii Evanghelice în cadrul unei delegații, rămânând acolo ca funcționar în Ministerul de Finanțe, apoi în cel pentru Culte și Învățământ; ulterior s-a implicat mult în promovarea reformelor în cadrul Bisericii Evanghelice. În anul 1863 a fost numit consilier gubernial, participând în același an și la Dieta de la Sibiu, apoi la cea din Cluj, peste doi ani, remarcându-se ca oponent al uniunii Transilvaniei cu Ungaria. În noile condiții ale dualismului, Rannicher a primit, mai mult formal, un post de consilier în Ministerul Culturii. Apoi, în noul context parlamentar, Rannicher va deveni deputat la Pesta, stabilindu-și reședința acolo încă din anul 1867. S-a opus mai târziu părăririi partidului lui Deák de către ceilalți deputați ai sașilor. Rannicher a murit subit, la vârsta de 52 de ani, în toamna anului 1875; în anul următor a survenit una dintre cele mai mari rupturi din istoria sașilor ardeleni, și anume desființarea pământului crăiesc și înglobarea acestuia în teritoriile comitatelor.

În activitatea sa profesională, care a cuprins funcțiile sale deținute în cadrul mai multor instituții în care a avut deseori un cuvânt greu de spus, Rannicher nu a uitat niciodată să reprezinte cu demnitate națiunea sa, inclusiv în cadrul disputelor interne, care au izbucnit de fiecare dată când factorii decizionali ai sașilor ardeleni trebuiau să se regăsească în condiții mereu schimbătoare.

Corespondența cuprinsă în acest volum este atât de natură privată, cât și oficială. Printre destinatari regăsim, pe lângă soția și copiii săi, numeroase personalități importante ale vremii: J.A. Zimmermann, Johann Gött, G.D. Teutsch, Johann Carl Schuller, Friedrich von Sachsenheim, precum și pe episcopul baron Andrei Șaguna. Cele 129 de scrisori din primul volum sunt împărțite în „scrisori de familie” și „scrisori ale lui Rannicher către cercul său”, urmând ca al doilea volum să continue cea de-a doua categorie de corespondență, numărul total al scrisorilor fiind de 244.

Scrisorile de familie, care constituie o mică diviziune distinctă în economia volumului (38 de scrisori), ne permite să aruncăm câteva priviri în viața privată a omului și funcționarului Jakob Rannicher, pentru care corespondența reprezenta singura punte de legătură cu familia în dese momente în care era plecat de acasă, aflându-se la Pesta, Viena sau Cluj. Aflăm câte ceva despre drumurile sale, despre condițiile concrete de muncă pe care le înfrunta, dar pe această cale, Rannicher comunica și detalii care țineau de situația politică și de munca sa.

Partea cea mai consistentă, care conține piesele de corespondență strict legate de activitatea sa politică ori profesională, debutează cu o scrisoare către foștii săi colegi de la Academia juridică din Sibiu, în care îi roagă să doneze cărți la biblioteca acestei instituții (aprilie 1846). În această mică parte din Vormărz, în care încă nu se poate intui nimic despre vremurile care vor urma, Rannicher se preocupa mai ales de redactarea unor lucrări istorico-juridice, în paralel cu activitatea sa din Târgu Mureș, de unde pleacă marea majoritate a scrisorilor. El se va afla tot aici când izbucnește Revoluția în anul 1848, redactând la 26 martie o scrisoare către un prieten în care descrie situația de acolo. Urmează o cezură, până la 24 iulie 1849, când va trimite din Viena următoarea scrisoare; majoritatea pieselor de corespondență care urmează sunt trimise tot de aici, conținând importante informații relative la situația politică din Viena și la modul în care erau văzute aici chestiunile transilvănene, mai ales cele privitoare la activitățile sașilor ardeleni. În continuare, atât locul întocmirii, cât și conținutul scrisorilor vor urmări traiectoria activității lui Jakob Rannicher, oferind detalii interesante mai ales despre situația din momentul cotiturii politice, între căderea regimului neoabsolutist și instaurarea celui liberal.

Lectura acestor scrisori, care urmăresc o perioadă îndelungată din istoria Transilvaniei, marcată de numeroase cotituri, oferă atât specialiștilor, cât și celor interesați o gamă largă de informații, în care cele de ordin privat se împletesc cu cele legate de politică. Aceste informații, precum și prezentul volum, întregesc astfel cunoștințele editate asupra acestei perioade.

Loránd L. Mády

Attila VARGA, *Biserică, Stat și Franc-masonerie în Banat și Ungaria (1848-1889)*, vol. I-II, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, 622 pag.

„... Mi-am focalizat atenția”, mărturisește autorul, „asupra celor trei actori importanți de pe scena realităților maghiare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: Biserica, Statul și Franc-Masoneria, dar fără intenția de a-i prezenta în antiteză. Nu am intenționat nici să judec cu vehemență, nici să pun etichete și, cu atât mai puțin, să dau verdicte definitive” (p. 11). Așadar „titlul atent trifurcat”, așa cum remarca Sorin Mitu în prefața cărții, ar reprezenta deja o *mise en scène* (punerea în scenă).

La ce să ne așteptăm din partea acestei cărți? Este vorba despre o relație de iubire, armonioasă între cei trei actori enunțați în titlu? Sau, dimpotrivă, despre o relație antagonică, ireconciliabilă? Cine sunt, de fapt, acești actori: biserica, statul, francmasoneria? De ce Banat și Ungaria? De ce secolul XIX?

Cartea împlinește promisiunea făcută în titlu. Da, biserica este cea romano-catolică. Mai precis biserica romano-catolică din Banat, în raporturile ei cu arhiepiscopiile și primația ungară, și, mai ales, în relația sa directă cu papalitatea. Statul reprezintă autoritatea temporală, laică, fie ea habsburgică (înainte de 1867) sau maghiară (după 1867). Francmasoneria este definită prin organizarea ei în variantă maghiară, în ateliere, loje și Marea Lojă Simbolică Maghiară. Biserică, stat și francmasonerie cunosc, toate, momente de glorie în secolul națiunilor și în spațiul multiethnic bănățean.

Cartea nu este însă ceea ce ne-am așteptat. Ea este cu mult mai mult, derutant de mult. Din spatele actorilor aruncați în prim-plan, în lumina reflectoarelor, se ivește adevăratul personaj principal al cărții. Acesta este episcopia romano-catolică de Cenad, în intervalul cuprins între revoluția pașoptistă și moartea episcopului Alexander Bonnaz (1889). Toate drumurile, toate firele istorice și toate ițele pleacă de la și duc la episcopia de Cenad.

Structura cărții este deosebită. Pe de o parte, barocul titlurilor capitolelor și subcapitolelor, ornamentele de expresivitate lingvistică provoacă și captivează, în același timp. Autorul ne stimulează curiozitatea, vorbind despre „istoria secretă” a francmasonilor maghiari (cap. I), „Un papă în ofensivă și un diplomat în halat de casă” (cap. II.1.a), despre „preotul ștrengar” (cap. II.4.b), despre „Biserica anglicană în Ungaria: un episcop din Banat dornic de ruptură” (cap. II.4.e), despre „Un caz celebru de

auto-răspopire: episcopul ‘heartbreaker’ (cap. II.5.a), cu „Un ‘Best-Seller’ de epocă ce vorbește despre români” (cap. II.5.b), despre „Cel mai harismatic, hazliu și mai norocos bănățean al epocii moderne” (cap. VII.1) etc. Pe de altă parte, unele elemente structurale sunt intenționat folosite repetitiv (cum ar fi analiza „activității interne” și a „activității externe” a diecezei Cenad în segmente temporale succesive: 1848-1849, 1850-1860, 1860-1889), pentru a completa imaginea deja existentă, cu noi amănunte istorice. Acestea se transformă adesea în elemente-surpriză, ce ne răstoarnă dintr-odată perspectiva.

Poate capitolul I (vol. I) dedicat francmasoneriei este cel mai simplu și mai accesibil alcătuit. El creionează un tablou concret, despre un fenomen discret, până de curând tabu.

Când însă autorul se dedică adevăratului subiect al operei sale, episcopia de Cenad, cititorul neavizat se trezește dintr-odată într-o lume total necunoscută, populată de o multitudine de personaje și situații, printre care autorul ne conduce cu multă dezinvoltură, ce-i drept, dar fără a ridica vălul misterului decât treptat. Pare o probă de inițiere, pe care cititorul trebuie s-o treacă, câștigându-și astfel dreptul la cunoașterea care i se oferă mai apoi gradual. Pe măsura înaintării în lectură, lucrurile încep să se lege, ca piesele unui puzzle ce întregesc ansamblul.

Tehnic vorbind, istoria episcopiei de Cenad în secolul al XIX-lea este narată pe mai multe planuri. Mai întâi, galeria episcopilor ei: diplomatul Lonovics József (p. 61-79, 101-103), umanitarul Fábry Ignátz (p. 184-194), răzvrătitul radical, francmason, secesionist și răspopit Horváth Mihály (p. 130, 135-158, 199-200, 203), preaumanul Bonnax Alexander (p. 319-409)... Unele biografii sunt mai mult decât literare, iar Attila Varga știe să exploateze la maximum potențialul românesc al acestor destine.

Pe alt plan sunt expuse evenimentele istorice, sub semnul cărora se desfășoară activitatea episcopilor amintiți, cum ar fi perioada extrem de tulbure și confuză a revoluției pașoptiste, sau, dimpotrivă, evenimentele plănuite sau declanșate de personalități accentuate, precum Horváth.

Sunt descrise și analizate raporturile episcopiei de Cenad cu forurile tutelare: arhiepiscopia de Kalocsa, primațiaatul Ungariei, Sfântul Scaun, dar și cu autoritatea pământească: împăratul și Curtea habsburgică.

Un alt plan este cel al vieții cotidiene a mănăstirilor și seminariilor teologice, programul de studiu și rugăciune al elevilor și dascălilor, fixat detaliat în regulamentele de funcționare a instituțiilor.

De altfel, volumul al II-lea conține o monografie; aici istoria învățământului romano-catolic din Banat este prezentată minuțios, *ab origine*, de la Sfântul Gerard de Sagredo (Szent Gellért, secolul XI) până în actualitatea sfârșitului de secol XIX, cu toate instituțiile religioase și școlare, într-o abundență de informații.

Autorul optează pentru un soi de „povestire în ramă”, care, pornind de la firul cronologic și epic principal, ne conduce printr-un adevărat labirint. Drumul se abate prin multiple episoade – șocant de diferite unele de altele, trecând de la registrul grav al subiectului propus de titlul serios al cărții la nunațe ludice, umoristice sau la amănunte picante, care mereu și mereu rup narațiunea, dar concomitent o dinamizează sau o dinamitează, după caz.

Etalarea de informații, opulența discursului istoric, implicarea subiectivă necenzurată a autorului, care pare a descrie cu suflul la gură pășaniile eroilor săi, o anumită doză de inefabil și de mister, de realitate ocultă încă neelucidată, o senzație de Umberto Eco din *Numele trandafirului* ne însoțesc în periplul acesta atât de neobișnuit.

La fel de puțin convențională și total neclasică este și utilizarea surselor de inspirație ale autorului. Așa cum însuși se plânge, Attila Varga n-a beneficiat de bibliografie istorică suficientă pentru a ne oferi uzuala privire istoriografică asupra problemei tratate. În schimb, izvoarele sale sunt cu atât mai prețioase, căci a apelat cu prisosință la documente inedite, descoperite de el în arhive (Archivio Secreto Vaticano; Haus-, Hof- und Staatsarchiv Viena; Arhiva primațială Esztergom; Arhiva episcopiei romano-catolice de Kalocsa; Arhiva francmasoneriei maghiare Budapesta; Magyar Országos Levéltár Budapesta; Országos Széchényi Könyvtár Budapesta; Biblioteca Centrală Universitară Timișoara; Arhiva episcopiei romano-catolice de Timișoara). Însă, în citarea surselor, ne

lovim de o altă particularitate a stilului lui Attila Varga. El reproduce arareori citate compacte din documente, iar trimiterile la fondurile de arhivă sunt cel mai adesea generale. Preferă să repovestească, pe larg, cu toate harurile unui cronicar veritabil, *diarium*-ul episcopiei de Cenad.

Cu certitudine, cartea lui Attila Varga aruncă lumină asupra unor pete albe ale istoriei și aduce un suflu proaspăt în peisajul istoriografic românesc.

Ela Cosma

Simion RETEGAN, *În umbra clopotnițelor. Școlile confesionale greco-catolice din dieceza Gherlei între 1875-1885, mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2008, 566 pag.

Volumul de față reunește un număr de 402 documente care provin în cvasi-totalitatea lor din Arhiva episcopiei greco-catolice a Gherlei, păstrată la Direcția județeană Cluj a Arhivelor Naționale, punând în lumină la diversele sale dimensiuni complexa problemă a școlii confesionale greco-catolice din Transilvania aflată la momente de răscruce ale existenței sale, într-o vreme în care întreaga politică școlară din Transilvania cunoaște evidente reasezări, izvorâte din intervenționismul tot mai hotărât al statului.

Documentele ilustrează o mare diversitate de probleme specifice școlilor confesionale: procese verbale privind tocirea unor dascăli, contracte și protocoale între comunități și învățători prin care se stabilesc obligațiile dintre cele două părți, acte de donație, declarații prin care satele se pronunță pentru păstrarea școlii confesionale, rapoarte privind starea învățământului, frecvența elevilor, dotarea materială a școlilor. Avem de-a face astfel nu numai cu imaginea stării intrinseci a școlilor confesionale din această perioadă, deoarece aceleași acte evidențiază la un nivel mult mai complex starea materială a satului ardelean în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dezvăluind o diversitate de situații, izvorâte din realitățile generate de mediul natural, de moștenirea istorică, de starea materială, situația demografică, de opțiunile, posibilitățile și viziunea oamenilor asupra realității. Toate acestea pun în lumină faptul că fiecare comunitate reacționa în felul său la provocările schimbării, de cele mai multe ori sinonimă cu modernizarea, iar situația școlii este doar un aspect al acestei schimbări. Privite în alt registru, aceleași documente relevă evoluțiile atitudinilor individuale și comunitare față de școală și rolul acesteia. Dacă în perioada anterioară și, mai ales, în cea neoabsolutistă, rămasă în conștiința oamenilor drept una a presantelor obligații de a înființa școli și a-și da copiii la învățătură, și în noul context școala rămâne percepută de cei mai mulți ca un așezământ de utilitate și cu finalitate concretă, ale cărui rezultate trebuiau să justifice sacrificiile făcute. După cum dovedesc însă documentele, aceste percepții sunt deosebit de nuanțate și ele se relevă în funcție de impactul școlii asupra comunității. Acolo unde impactul și rezultatele au fost vizibile, școala era privită cu mai multă încredere, oamenii fiind dispuși să contribuie din puținul lor; în același timp, avem situații când comunitățile fac presiuni pentru aducerea de învățători cu pregătire corespunzătoare, în alte cazuri mulțumindu-se cu un dascăl mai modest pentru că nu sunt dispuși să scoată din buzunar sume suplimentare.

Aceleași documente atestă și funcțiunile naționale ale școlilor confesionale puse, mai ales după 1875 în fața unor presiuni și exigențe deosebite din partea autorităților politice și amenințate cu desființarea dacă nu satisfăceau criteriile stabilite. Multe dintre piesele documentare înregistrează reacțiile comunităților la aceste amenințări care, de cele mai multe ori, se transpun în măsuri pentru înlăturarea deficiențelor materiale și de organizare cu scopul de a salva poziția școlii confesionale. Varietatea problematicilor pune în lumină relația dintre biserică și școală, materializată de cele mai multe ori de relația dintre învățător și preot în ipostaza sa de director al școlii confesionale, palierul fiind acoperit de o multitudine de situații, de la relații strict convenționale și formale, până la cele în care apar în prim-plan stări conflictuale sau aspecte ale interacțiunilor dintre preoți și enoriași pe tema frecvenței școlare sau, de cele mai multe ori, pe marginea achitării îndeplinirii obligațiilor materiale ale părinților față de școală.

O altă componentă o reprezintă relația acestor școli cu puterea de stat. În noul context politic inaugurat de guvernarea lui Tisza Kálmán, repercusiunile măsurilor din politica școlară aveau să fie extrem de evidente și în privința școlilor confesionale. Acestea erau supuse în mod constant unor acțiuni de control și constrângere cu scopul evident al transformării lor în școli comunale ca instrument de asimilare a națiunilor nemaghiare. Era o perioadă în care problema școlii încăpea pe mâna unei clase politice din ce în ce mai intolerante față de orice demers care să asigure și să păstreze drepturile firești ale naționalităților. Privită din această perspectivă, imaginea ce reiese din documentele incluse în prezentul volum este una deosebit de complexă: dacă funcționarii statului apreciau școala confesională drept una retardată, marcată de inerție și indisciplină, comunitățile se văd puse în fața unui efort de rezistență și mobilizare. Acest efort avea să fie vizibil în scurt timp, pentru că s-a materializat într-o operă anevoioasă și complexă de construcție a unui sistem școlar românesc realizat prin eforturi proprii, lipsit de sprijin din partea statului, ba mai mult, marcat de numeroase obstrucții în acest sens.

Volumul are meritul de a pune în circuitul istoriografie un număr important de documente care deschid o vastă perspectivă asupra situației școlii confesionale din dieceza greco-catolică a Gherlei și, în același timp, evidențiază noi dimensiuni ale lumii rurale ardelenne din a doua jumătate a secolului al XIX-lea pe sinuosul și dificilul drum al acesteia spre modernitate. Vastul fond documentar publicat de cercetătorul Simion Retegan în volumul de față și în altele cu aceeași tematică ce l-au precedat vine să întregască și să nuanțeze problema învățământului confesional din această parte a Transilvaniei, abordată recent și în teza de doctorat al lui Daniel Sularea, *Școală și societate, învățământul elementar confesional în episcopia greco-catolică de Gherla (1867-1918)*, Cluj Napoca, PUC, 2008, 387 pag.

Avem așadar prin volumul de față un suport documentar de o importanță deosebită pentru toți specialiștii preocupați de problema reconstituirii istoriei învățământului și, deopotrivă, pentru cei care investighează complexa problematică a secolului XIX, indiferent de perspectiva metodologică pe care o adoptă.

Aș mai adăuga doar faptul că avem în față rezultatul fericit al trudei pasionate depusă de-a lungul anilor în arhivele transilvănene de istoricul Simion Retegan, într-o manieră pe care mai tinerii istorici s-ar cuveni să o privească drept model vrednic de urmat.

Iosif Marin Balog

Nicolae CORDOȘ, Gelu NEAMȚU, Iuliu Coroianu în vâltoarea vremurilor 1847-1927, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, 215 p.

Monografia despre Iuliu Coroianu, începută de Nicolae Cordoș, a fost finalizată de Gelu Neamțu. Această carte, dovadă și împlinire editorială a unei prietenii îndelungate, îi prilejuiește cercetătorului Gelu Neamțu, concomitent coautor și editor, deschiderea volumului prin alcătuirea unei sumare prezentări a omului și istoricului Nicolae Cordoș (1938-2002), director al Muzeului de Istorie din Cluj, prezentare însoțită de o bibliografie selectivă cuprinzând 68 de publicații ale acestuia din urmă.

Cartea este, deci, o revizuire, o completare și o finalizare a ceea ce ar fi trebuit să fie teza de doctorat a lui Nicolae Cordoș, o încununare a cercetărilor sale, care, în afară de muzeografie și istoria sportului, s-au axat pe mișcarea memorandistă și pe istoria Partidului Național Român.

Este de mirare cum până acum au rămas în afara preocupărilor istoricilor contemporani viața spectaculoasă și activitatea prodigioasă a Iuliu Coroianu (1847-1927) – avocat, redactor al memorandumului din 1892, specialistul în probleme juridice al memorandiștilor condamnați în celebrul proces din 1893, susținător fidel al conducătorului PNR, Ioan Rațiu, și unchi al lui Iuliu Maniu,

implicat activ în acțiunile de conciliere a dizidențelor orgolioase (Vinențiu Babeș, Vasile Lucaciu, Ioan Slavici), manifestate în detrimentul unității mișcării naționale românești din Transilvania la finele secolului al XIX-lea.

Volumul de față aduce necesara reparație morală față de pe nedrept uitatul fruntaș al mișcării transilvane românești, punctând reala contribuție națională adusă de Iuliu Coroianu, într-un context istoric expus cu generozitate de autori, permițând însă și intruziunea în viața personală, în reacțiile și motivațiile omenești ale actorilor principali din cadrul mișcării memorandiste.

În afară de prezentarea lui Nicolae Cordoș și de indicele final, semnate de Gelu Neamțu, monografia propriu-zisă dedicată lui Iuliu Coroianu cuprinde șapte capitole: *Introducere, Originea, familia, studiile. Începuturile activității de avocat și funcționar, reușitele culturale și economice, Începutul activității politice, Redactorul memorandului din 1892, Pe drumul Seghedinului, Criza Partidului Național Român. Aportul la revitalizarea mișcării naționale din Transilvania și Ungaria (1895-1905), Sfârșitul*. Modelul și călăuza la care s-au raportat autorii în realizarea acestei monografii istorice este crezul exprimat de George Barițiu la biografia lui Andrei Mureșianu: „A scrie despre viața unui om fără a da lectorilor ocazia să pătrundă în reacțiunile sociale, politice și religioase ale timpului său, ar însemna că voiește cineva să le mărginească orizontul așa încât, afară de persoana descrisă, să nu mai poată vedea nimic împrejurul ei și să nu o poată judeca după împrejurările în care se aflase dânsa. Mă voi adopera să nu cad în această eroare” (citat la p. 22). Monografia lui Iuliu Coroianu satisface și respectă acest deziderat pe care și l-a propus.

Ela Cosma

Vlad POPOVICI, *Tribunismul (1884-1905)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2008, 434 p.

Reprezentant al celei mai tinere generații de istorici afirmați temeinic în cadrul Facultății de Istorie-Filosofie a Universității clujene în debutul mileniului trei, semnatul monografiei cu titlul sus enunțat a demonstrat variate preocupări de studiu atât în calitate de coautor al unei abordări vizând modernizarea lumii rurale autohtone într-un circumscris răgaz temporal și dintr-un diferit unghi de interpretare decât cel tradițional, de coeditor al seriei de studii de istorie politică și culturală privind tematica identității și alterității, cât și de responsabil cercetător de temerare strădanii de investigare, precum: ilustrarea dualității dintre copilărie și adolescență în trecut, evoluția comunității ortodoxe din localitatea sa natală (Războieni) pentru un extins interval, lenea țăranului român percepută de literatura medicală în spațiul extracarpatic (secolele XIX –XX) și suita de contribuții publicate între anii 2004-2007, reunite în formatul actualei lucrări.

Elaboratul se cadrează suitei de meritorii tentative generate de certe afinități electivă și subiective, evidente într-un dublu palier, cantitativ/calitativ, menite să sondeze aspecte generale/particulare ale unui specific proces, înfățișat într-o configurată investigare a „studiului de caz”. Vlad Popovici dezvoltă un subiect aparte tocmai în ideea de a comensura faptic obiectul propuselor interogații deconstructiviste. El ne dezvăluie acum rezultatul continuei sale trude, încorporată într-un demers cu directă adresare pe seama lectorilor specialiști, prin provocarea deschis afirmată de a-și (in)valida propriul punct de vedere față de țelul stipulat de investigarea coroborată a bibliografiei editate și izvoarelor arhivistice întru comensurarea locului/rolului „Tribunei” și „tribuniștilor” într-un areal spațial și temporal strict circumscris. Viziunea sa interpretativă este permanent incitată de aserțiunile istoriografiei noastre tradiționale cu privire la menirea celor două organe de presă discutate, în schimbarea atitudinii politice a românilor transilvani între 1892-1905, de calitatea de releu cultural asumat de către direcția „junimistă” și de contribuția generală la modernizarea societății românești intracarpatică un triplu palier: economic, bisericesc și școlar. Etape subliniate decent în constructul logic făptuit se referă acum la studiul premiselor dezvăluind formarea universitară și coagularea doctrinară, activitatea politică „tribunistă” în cadrul mișcării naționale considerată drept certă rațiune existențială, dimensiunea culturală interferată cu angajamentul social

și, în final, exercițiul argumentativ probator pentru calificativul de „grup de interese”, în accepție sociologică pentru răstimpul dintre 1884-1905. Astfel că semnatarul se manifestă conștient de firescul reconsiderărilor sugerate, de necesitatea regândirii și regăsirii aceluia valid și viabil „fir roșu” conducător, în intenția de a reface binomul dintre „adevăr” și „realitate” atunci când recurge, comparat și nuanțat, la complexe modalități de explorare și exploatare complementare paletei de surse consultate. Cartea învederează un temerar excurs științific tocmai în intenția nevoală de a anula un posibil sentiment de ignorare ori suficiență, prin seria de reflecții critic filtrate în urma parcurgerii materialului de presă, excerptat și problematizat printr-un durabil efort de lectură și sistematizare logică, oferind un constant echilibru între latura narativă și cea explicativă.

Pe întinderea a șase capitole (plus cuvântul înainte, concluziile, epilogul, anexele și bibliografia) distinct vizualizate în capitole incitante prin conținut și sugestive în titlu, autorul îndrăznește o sintetică înfățișare a temei într-o aparte structurare, menită să îmbine abordarea teoretică cu cea practică, în baza unui bogat și inedit material documentar. Efortul încorporat în cele peste 400 de pagini transpare deosebit de oportun odată cu parcurgerea diviziunilor și subdiviziunilor de variate dimensiuni calitative și cantitative. Din debut, autorul își declină intenția de a prelucra dispersata informație edită în scopul de a explica complexul de factori generatori ai apariției „Tribunei” și a coagulării grupului redacțional. Subliniem aici beneficul demers prosopografic necesar să circumscrie orizontul livresc al membrilor colectivului și formația lor intelectuală. Notabil apare totodată excursul de legitimare definitivă a „tribunismului” prin activitate și discurs, legături de rudenie, afinități, loialități, ca și contextul explicit motivat pentru geneza „Tribunei” în debutul anului 1884. Interesante sunt opiniile exprimate cu privire la anumite interpretări istoriografice, perpetuate în spațiu și timp, preluate din memorialistica lui Ioan Slavici, ca și cele de vizibilă demontare a unor teze învechite despre rolul liberalilor, certificat în sens de coincidență/oportunitate/speculație etc. Același mereu atent spirit dubitativ se manifestă atunci când chestionează retoric alte idei perimate despre chestiunea pasivismului și autonomia Transilvaniei, printr-o continuă analiză de discurs și acțiune politică, marcate de evidente continuități/discontinuități și reorientări tactico-strategice. Construcția teoretică „tribunistă” considerăm că a fost pe deplin relevată prin „grilele de analiză” stabilite acum în urma lecturării presei și a coroborării ei cu materialele editate. Am fi dorit însă un mai consistent exercițiu argumentativ referitor la impactul „ideii tribuniste” în masa electoratului român transilvan. După cum am fi reclamat anumite exprimări comparatiste în interpretarea evoluției, cu caracter angajat, a ansamblului doctrinar definitoriu pentru ideea de națiune, cu toate fluctuațiile noționale și terminologice aferente. Relevăm însă faptul că, prin discutarea proiectului de Memorandum din 1887, Vlad Popovici meditează competent asupra unui document aproape complet ignorat istoriografic! Probatorie și se dovedește acum și „punerea în ecuație” a unei mai vechi confruntări între trecut și prezent, în planul scrisului istoric autohton, cu privire la insistența logică în urmărirea aportului „tribunist” doar la prezentarea Memorandumului din 1892 și la opinii despre apropierea „ziariștilor” de Partidul Național Român, în convență cu explicita investigare a complexului de factori determinanți ai crizei „Tribunei” dintre 1893-1896. Suntem plăcut surprinși de tenacitatea reconstituirii minuțioase a începuturilor „Tribunei Poporului” (1896) pe baza sumedeniei de date editate, selectate critic documentar-interpretativ, evocarea campaniei de polemici reciproce în spațiu și timp, cu unic câștigător pentru „vechii tribuniști”, prin acumularea unui necesar capital de imagine în delimitarea lor ca facțiuni separată de linia oficială a P. N. R. Două subcapitole extrem de semnificative îngăduie autorului judecarea paradigmei situării „tribuniștilor” între doctrină și realism politic, în parametrii unei schițe recurente pentru un identificat profil ideologic și singularizat prin următoarele elemente: rădăcini, influențe, evoluții, sinuoșități, paradoxuri, un discurs fidel edificat pe ideea solidarității și constanțe doctrinare sincopat vehiculate (activism/dinasticism/legalism/junimism), peremptorii pentru perspectiva „alteritară” subliniată de „tribuniști” anatemizați drept elită sau grup de interese. În continuarea analizei sale, autorul încearcă și reușește să destrame un alt clișeu încetățenit tradițional, conform căruia „tribunismul” a fost cu precădere doar un obiect de studiu pentru istoria literară și a privilegiat numai recuperarea tradiției sale culturale, reliefând aspecte distincte ale dimensiunii social-politice, incumbate la modul general pentru circumscrierea identitară și validarea tezei unității

naționale. Astfel că, drept concluzie finală, semnatul reflectează cumpănit despre fenomenul „tribunist”, perceput ca un efort de afirmare colectivă a unui grup restrâns de intelectuali, de formație mentală, tipar cultural și deosebită stare materială, care a încercat să se implice în viața publică mai întâi prin exprimarea publicistică odată cu anul 1884 (și 1896), ca o normală consecință a unui proces de geneză datorat unor factori interni motivanți, cu priorități exprimate ulterior în plan politic, social-economic și desigur cultural.

În final, drept viabilă mărturie a lecturii monografiei și pe verticală, suntem perfect convingși de faptul că elaboratul realizat de către Vlad Popovici reprezintă o incontestabilă radiografiere a fenomenului „tribunist” și că actul de reconstituire efectuat cu devotament și hărnicie, are intrinseci caracteristici legitime întru sublinierea unui atare „pionierat”, survenit din partea tânărului nostru coleg de studiu academic.

Stelian Mândruț

Mircea BARON, *Societatea „Mica” 1920-1948*, Petroșani, Edit. Universitas, 2007, 558 p.

După Primul Război Mondial, economia românească a cunoscut un proces de expansiune și maturizare, în condițiile realizării statului național unitar. Bogățiile miniere ale Transilvaniei au contribuit în mare măsură la acest proces, iar istoricii zilelor noastre au căutat să reconstituie în amănunțime efortul de modernizare al industriei extractive. Profesorul Mircea Baron de la Universitatea din Petroșani și-a inaugurat cercetările cu studierea industriei carbonifere din Valea Jiului în epoca interbelică, oprindu-se apoi și asupra dezvoltării extracției de metale prețioase. Asemenea investigații s-au efectuat deja către sfârșitul perioadei interbelice, dar profesorul Mircea Baron a lărgit în mare măsură aria cercetărilor și baza de documentare prin faptul că a avut la dispoziție fondurile arhivistice ale Societății „Mica”. Drept urmare, a avut posibilitatea de a soluționa anumite probleme nebuloase, care au fost obiectul unor speculații politice pe vremuri, ca de exemplu înființarea Societății „Mica” și procedeele reale prin care ea a achiziționat capitalul societății „Ruda-12 Apostoli”, care funcționa cu capital german. După cum se știe, societățile cu capital german puteau fi pur și simplu lichidate, conform prevederilor tratatelor de pace din anul 1919, dar Societatea „Mica” a preferat să achiziționeze în mod nemijlocit exploatarea aurifere de la Brad, care oricum au fost puse sub sechestru de Consiliul Dirigent al Transilvaniei. Astfel, Societatea „Mica” și-a asigurat exploatarea celor mai mari zăcămintele aurifere din Munții Apuseni, începând cu anul 1920, iar apoi și-a extins cointeresele în domeniul extracției metalelor prețioase și a altor resurse miniere în anii următori. După părerea autorului, s-a format astfel un adevărat „holding” în economia românească, controlat de Societatea „Mica”. Autorul descrie destul de amănunțit și cu multă precizie procedurile cu ajutorul cărora holdingul „Mica” și-a extins activitatea în cele mai importante domenii ale economiei naționale: cariere de piatră și var, industria petroliferă, industria chimică, industria forestieră, industria textilă, industria metalurgică, industria alimentară și industria electroenergetică. Mai mult decât atât, a deținut și participații bancare și a contribuit la întemeierea Băncii Întreprinderilor Aurifere și Miniere, în anii 1938-1939, care a deținut un rol important în domeniul finanțării industriei extractive. După cum reiese, Societatea „Mica” a jucat un rol hotărâtor și în desfășurarea operațiunilor de naționalizare a capitalului străin din deceniul al patrulea, preluând cea mai mare parte a acțiunilor de la societățile „Nitrogen” și Fabrica de celuloză Zărnești, în care participația maghiară era precumpănitoare. Cu toate acestea, autorul subliniază că Societatea „Mica” a continuat să coopereze cu capitalul european, în special cu firmele germane și franceze, având, totodată, cointeresele de capital în întreprinderi miniere din Bulgaria. Autorul remarcă marile progrese financiare înfăptuite de societate în perioada interbelică, astfel că, între anii 1920-1939, valoarea totală a activului imobilizat a crescut de la 47 de milioane la 535 de milioane de lei, iar volumul capitalului social, de la 21 de milioane la 500 de milioane de lei. Într-o altă secțiune a volumului se evidențiază faptul că veniturile totale ale Societății „Mica” au crescut de la 17 milioane

de lei în 1921, la peste 569 de milioane de lei în anul 1939. Bineînțeles, principala preocupare a rămas producția de aur, care a crescut de la 763 kg în 1921, la 2.917 kg în 1939, reprezentând o contribuție de 60%-75% la producția totală a României. Beneficiile Societății „Mica” au crescut în mod corespunzător, asigurând acționarilor dividende de 20%-50% după fiecare acțiune.

Autorul nu se mărginește la prezentarea globală a activității concernului „Mica”, ci revine în mod amănunțit pentru a descrie cu precizie fiecare compartiment de activitate. În acest sens se inaugurează o interesantă inovație metodologică de analiză a activității economice, întrucât autorul se străduiește să contureze principalele sectoare și fiecare întreprindere în parte, începând cu exploatarea metalelor prețioase, până la alte domenii ale industriei extractive și sfârșind cu activitățile adiacente. Ulterior autorul își focalizează atenția asupra unităților productive din zona „Mica”-Brad, înfățișând structura organizatorică a Direcțiunii Minelor, precum și modul de desfășurare a activităților productive. Ar fi greșit să credem că numai aspectele tehnico-financiare îl preocupă pe autor, întrucât există numeroase referințe la factorul uman, la peisajul social al perimetrelor aurifere. Reiese că numai în zona Brad-Tebea numărul angajaților a crescut de la 2.200 de persoane la 4.300 de persoane, între anii 1921-1946. Sunt prezentate străduințele de natură socială ale Societății „Mica”, începând cu pregătirea profesională a lucrătorilor și până la atenția acordată asigurării locuințelor în colonii muncitorești, a aprovizionării cu articolele de consum cele mai importante, oferind, pe lângă aceasta, credite ieftine în condiții avantajoase.

Cartea se încheie prin descrierea unor aspecte interesante privind modul de desfășurare a naționalizării complexului „Mica”-„Brad”, în anul 1948, respectiv preluarea ei forțată de către puterea de stat comunistă. Prezentarea amănunțită și atotcuprinzătoare a activității Societății „Mica” reprezintă o contribuție binevenită la zugerăvirea vieții social-economice a României în prima jumătate a secolului al XX-lea, bazată pe o documentație extrem de bogată. Pe lângă efortul de interpretare, autorul a pus la îndemână cercetătorilor date abundente cu privire la principalele tendințe ale evoluției economice românești.

Ludovic Báthory

Mircea BARON, *Din istoria mineritului aurifer în România, 1918-1948*, Petroșani, Edit. Universitas, 2007, 224 p.

Având în vedere ponderea extracției metalelor prețioase în dezvoltarea economiei românești după Primul Război Mondial, este binevenită o reconstrucție sintetică a mineritului auro-argintifer în prima jumătate a secolului al XX-lea. Profesorul Mircea Baron, de la Universitatea din Petroșani, și-a asumat astfel o sarcină dificilă, încadrând, însă, această ramură extractivă de bază în peisajul social-economic general al României. Pe lângă aceasta, încearcă să scoată în evidență caracteristicile generale ale mineritului românesc în cel de al doilea capitol al cărții, mergând pe etape istorice. Conform faptelor expuse de autor, se observă creșterea treptată a rolului jucat de stat în minerit, deja în perioada interbelică, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial coordonarea statală ridicându-se pe o treaptă superioară. Cu atât mai mult, după anul 1945, guvernele dominate de comuniști au determinat creșterea rolului statului în controlul și conducerea activității în minerit. În acest scop, în guvernul dr. Petre Groza a luat naștere Ministerul Minelor și Petrolului, care va căuta să preia cât mai multe atribuțiuni în dauna întreprinderilor particulare. Autorul subliniază că, pe lângă aceasta, guvernele României trebuiau să țină seama de influența crescândă a Uniunii Sovietice în viața economică românească, de imixtiunea sporită a consilierilor economici sovietici. Cea mai gravă formă de imixtiune sovietică au reprezentat-o „sovromurile” și autorul caută să elucideze anumite aspecte neclare până acum referitoare la constituirea acestora, într-un subcapitol special, foarte interesant în acest fel. Pe lângă rolul jucat de stat, autorul scoate în evidență contribuția capitalului bancar și industrial la dezvoltarea și modernizarea mineritului românesc. Autorul combate concluziile negativiste în aprecierea rezultatelor obținute în minerit și subliniază că s-au obținut rezultate certe în

domenii ca dotarea tehnică a instalațiilor miniere și prelucrarea produselor primare, pregătirea personalului tehnic și a cadrelor de specialitate, organizarea în asociații profesionale pe ramură, editarea unor periodice și lucrări dedicate mineritului și metalurgiei.

Autorul dedică cel de al treilea capitol al cărții exclusiv industriei extractive a metalelor prețioase, scoțând în evidență rolul aurului și argintului pe plan istoric mondial, cât și importanța acestei ramuri miniere pentru economia românească. Evoluția cantitativă a producției aurifere prezentată de autor reprezintă un argument convingător în acest sens. În acest context sunt descrise regiunile aurifere ale României, punându-se un accent deosebit pe „patrulaterul aurifer” al Munților Apuseni. Rolul statului în evoluția mineritului aurifer este încă o dată scos în evidență, iar analiza cea mai detaliată se referă la politica statului privind prețul metalelor prețioase. Autorul subliniază faptul că statul a acordat prețuri tot mai înalte pentru achizițiile de aur, în condițiile în care se ajungea la filoane tot mai greu de exploatat, care necesitau cheltuieli de investiție tot mai mari. Aceste investiții au fost conectate de autor la prezența capitalului bancar și industrial în mineritul aurifer. Aspectele tehnice legate de metodele de exploatare și prelucrare a minereurilor aurifere sunt prezentate într-o secțiune specială, acordându-se o atenție deosebită uzinelor metalurgice. Cea mai cunoscută uzină de stat se afla la Zlatna, ulterior acordându-se o atenție sporită uzinei de la Firiza de Jos. După cum arată autorul, progresele cele mai mari le-a înregistrat Uzina Metalurgică de la Târnăveni, după ce a fost preluată de Societatea „Mica”. Fabrica Societății „Phönix” de la Baia Mare a cunoscut, de asemenea, o diversificare treptată a produselor chimice și metalifere obținute.

Înfățișarea activității productive reprezintă o preocupare predilectă a autorului, pe primul plan aflându-se Regia Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal (R.I.M.M.A.). Modul de activitate și organizare a minelor statului este descris amănunțit, începând cu cele din zona Baia Mare și până la cele din Munții Apuseni. Societățile particulare și asociațiile miniere ocupă și ele un loc important în economia lucrării și cititorul află cu această ocazie că societatea carboniferă „Petroșani” a jucat, cu timpul, un rol tot mai mare și în extracția metalelor prețioase. Societatea „Mica” este amintită în trecut de această dată, întrucât autorul a dedicat un volum special activității ei. Tot astfel, alte asociații și societăți miniere înfățișate de autor sunt reluate în volumul amintit, întrucât au ajuns în sfera de influență a Societății „Mica.”

Profesorul Mircea Baron înfățișează un tablou aproape complet asupra mineritului auro-argintifer în România, având la bază o documentație extrem de abundentă din fondurile arhivistice locale, cât și din literatura tehnică și istorică de specialitate. Trăsăturile generale ale vieții economice românești din prima jumătate a secolului al XX-lea sunt evocate astfel în mod convingător.

Ludovic Báthory

Cristina RIȘCUȚA, *Exploatarea Roșia Montană. Investiții economice și realități social-culturale (1919-1948). Roșia Montană Mine. Economic Investments and Social-Cultural Realities (1919-1948)*, Alba Iulia, Edit. Altip, 2007, 151 p.

În prima jumătate a secolului al XX-lea dezvoltarea industriei aurifere din România a luat o asemenea amploare, încât prezentarea ei generală în istoriografie nu reușește să reconstituie cu fidelitate procesele economice și sociale în desfășurare. Numeroase exploatări locale denotă nuanțe specifice – foarte interesante, de altfel, din punct de vedere social-cultural – care învederează elaborarea unor studii de amploare specializate pe proiecte regionale. Cercetătoarea Cristina Rișcuța și-a canalizat eforturile în această direcție, reconstituind în amănunțime, cu succes, evoluția minelor și instalațiilor de prelucrare din împrejurimile Roșiei Montane, străveche zonă minieră datând încă din antichitate. Drept urmare, autoarea consideră necesară o scurtă incursiune istorică, pentru a face într-adevăr inteligibilă importanța și ponderea exploatărilor de la Roșia Montană în mineritul aurifer românesc. Reiese că încă în secolul al XIX-lea statul a ajuns să dețină rolul preponderent în zona Roșia Montană. După anul 1918 statul român a preluat aceste exploatări și autoarea reconstituie cu

mult interes mai întâi procesul de reorganizare și refacere postbelică, mai apoi tendințele sporite de dezvoltare, prin asigurarea unor dotări tehnice de amploare. Se remarcă în acest sens că o deosebită importanță a jucat în ameliorarea prelucrării minereurilor înlocuirea procedeului de stampare-amalgamare, prin cea de flotație, datorită căruia procentul de extracție a metalelor prețioase a crescut de la circa 60% la 80-90%. Drept urmare, și producția de aur a crescut de la circa 20 kg la peste 100 kg, iar cea de argint de la aproximativ 10 kg la mai mult de 50 kg după Primul Război Mondial. Autoarea precizează că, pe lângă perfecționarea procedeelor tehnologice, un rol important jucat în creșterea producției de aur și politica achizițiilor practică de către guverne, care au stimulat extracția prin prețuri tot mai avantajoase la cumpărare. Autoarea nu se rezumă la prezentarea întreprinderilor de stat, ci își extinde atenția asupra tuturor agenților economici implicați în extracția metalelor nobile. Realizează astfel un tablou complex, în care statul, exploatarea capitaliste particulare, micii producători asociați sau particulari sunt înfățișați în plină acțiune de exploatare a resurselor miniere, dar cu impact asupra întregii economii naționale românești. Principalul factor economic era însă Regia Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal (R.I.M.M.A.) constituită în anul 1930. Autoarea remarcă și prezența Societății „Mica” în zona Roșiei Montane, cooperarea ei cu exploatarea statului.

Extinzându-și aria de cercetare, autoarea se implică în egală măsură în reconstituirea peisajului social-uman al zonei miniere Roșia Montană, îndreptându-și atenția cu precădere asupra angajaților minelor statului, în număr de circa 300-400 de muncitori și aproximativ 20-30 de funcționari și cadre tehnice. Reiese că statul român a încercat să asigure condiții satisfăcătoare de activitate salariaților săi, pe lângă aceasta a încercat să angajeze cât mai mulți lucrători din zona Munților Apuseni pentru a ameliora situația social-economică pe plan regional. Evoluția contractelor colective de muncă este urmărită cu atenție, în primul rând sistemul de salarizare, în funcție de conjunctura economică. Problema timpului de muncă era de asemenea de mare actualitate, în condițiile în care mulți lucrători de la sate petreceau un timp îndelungat pe drum, către locul de muncă. Condițiile reale de activitate la locul de muncă erau foarte dificile, cu implicații grave asupra sănătății, astfel încât asigurările sociale reprezentau o preocupare prioritară pentru desfășurarea îngrijirilor medicale la costuri cât mai scăzute. Autoarea constată că un rol însemnat în ușurarea condițiilor de existență ale angajaților statului a jucat și Casa de Credit și Ajutor, care în 1937 a fost înscrisă ca persoană juridică. Un rol și mai însemnat a jucat probabil sistemul de aprovizionare a salariaților publici cu produse alimentare și industriale, la prețuri avantajoase, de la magazia întreprinderii de stat, cunoscut în limbajul cotidian sub numele de „Consum.” De aici atenția autoarei se extinde la toate nivelurile, incluzând aspectele culturale, pregătirea școlară și profesională. Factori de cultură ca biblioteca locală, cinematograful, Societatea muzicală a salariaților sunt scoși, de asemenea, în evidență. Descrierea minuțioasă a vieții economice, sociale și culturale din zona Roșia Montană se încheie cu prezentarea procesului de naționalizare din anul 1948, care a transferat toate formele organizaționale sub autoritatea statului comunist. Peisajul vieții economice din regiune este foarte bine întregit prin numeroase hărți și imagini fotografice de epocă, deosebit de sugestive, de altfel. Gradul de accesibilitate a întregii lucrări sporește în mare măsură prin faptul că este editată în paralel în limba engleză. În acest fel, cercetătoarea Cristina Rîșcuța face posibil ca percepția asupra regiunii miniere Roșia Montană să străbată spre aria culturală europeană.

Ludovic Báthory

Földes GYÖRGY, *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2007 (Traducere în limba română: *Ungaria, România și problema națională 1956-1989*), 562 pag.

Autorul acestei monografii dorește să răspundă la multe întrebări văzute prin prisma problematicii naționale, reușind să ne ofere o imagine mult mai complexă. El face o prezentare succintă a rivalității în construirea strategiei naționale a celor două state vecine, înfățișează linia

nesigură, mereu schimbătoare a conducerii de partid și a intelectualității din Ungaria și România, dar și interferența perceptibilă dintre cele două mecanisme.

Conturarea relației dintre maghiari și români se face în conjunctura lumii socialiste a epocii, în care conducerile de partid și de stat apăreau în anii '60 mult mai deschise față de Vest din punct de vedere economic. Ele își etalau continuu suveranitatea curajos afirmată în politica mondială și numai astfel putem înțelege evoluția lor în ansamblul relațiilor existente între țările socialiste și cele capitaliste în timpul Războiului Rece.

Problematica raporturilor dintre Ungaria și România între 1956-1989 nu s-a repercutat doar asupra situației minorității maghiare din Transilvania, ci a avut un loc semnificativ în strategia edificării naționale a celor două popoare.

Semnatarul creionează istoria celor două națiuni prin prisma atitudinii dependente de Uniunea Sovietică din această perioadă, prin colaborarea mutuală cu restul țărilor satelite din blocul comunist și evident cu statele componente ale lumii occidentale. Strategia politicii externe desfășurată în cadrul relațiilor internaționale a avut un impact decisiv în zona geopolitică, în care Ungaria și România se puteau manifesta, chiar potrivit, numai sub un strict control.

Conducătorii celor două state erau adaptați la un stil de conducere care trebuia să țină cont de cerințele Războiului Rece, iar mai târziu normele și regulile de joc impuse de un context extern mult mai pașnic, cu atenția diminuată față de presiunile survenite în plan continental și de a influența mass-media internațională.

Tendențele de separare în cadrul lagărului socialist, scoaterea în evidență a intereselor proprii naționale de la începutul anilor '60 au început să fie un fenomen tot mai accentuat. Cele două state au renunțat la conceptul de dezvoltare autarhică, chiar dacă în mod distinct și din punct de vedere structural, ambele aveau o economie deschisă. Sânguința de a se încadra în sistemul economic internațional constituia o motivație colectivă, fapt care a influențat și alte țări vecine în regândirea politicii lor naționale și a reafirmării intereselor proprii.

Pentru țările socialiste a fost important, în aceeași măsură, să își poată legaliza independența și suveranitatea față de Occident și națiunile componente ale Lumii a treia. Aceste fenomene ale epocii au fost active în ceea ce privește dezvoltarea României și a Ungariei și au jucat un rol extrem de important în dezvoltarea comună a relațiilor reciproce. Deceniile postbelice de până la „schimbarea de sistem” au fost mereu reglementate de politica națională într-un sens unic de exprimare. După 1945, maghiarimea din Ardeal nu a mai primit niciun fel de sprijin de la țara-mamă, datorită situației nou instituite între statele componente ale lagărului de „democrație-populară.”

Istoriografia ungară recunoaște această stare de fapt, adică lipsa de solidaritate față de maghiarii din Transilvania. Existența minorității maghiare din România s-a înrăutățit treptat, iar de la începutul anilor '70 a devenit tot mai dramatică.

Din capitolele cărții rezultă că politica lui Kádár János nu a putut fi de ajutor „naționalității” ungare din Ardeal. Ne întrebăm, legitim, de ce anume? A vrut cu adevărat să ofere sprijin? Ce scopuri și-au propus guvernele de la Budapesta? Ce metode și tactici au folosit pentru a-și atinge obiectivele? Chiar au avut unele cu adevărat? Dacă liderii maghiari și-ar fi propus niște scopuri mai îndrăznețe, dacă ar fi avut o poziție mai dură, ar fi ajuns mai departe? Ar fi putut să atingă mai multe țeluri? De ce nu și-au asumat deschis confruntarea cu omologii de la București, în pofida contextului general existent? Iar dacă asta s-ar fi petrecut, care ar fi fost urmările? De ce însă, în ciuda pasivității politicii maghiare, conflictele cu partea română sporeau continuu? De ce s-au angajat în bătălia inițiată doar în a doua jumătate a anilor '80? De ce și cum s-a modificat acum politica externă a Ungariei față de România?

Sunt întrebări la care Földes György încearcă să răspundă, în timp ce analizează judicios mecanismele sistemului guvernării Kádár și rezultanta intervenită după „schimbarea de sistem” în atitudinea față de București și importanța rezolvării „problemei naționale.”

Adrian Pop

Johann STEINER, Doina MAGHEȚI, *Die Gräber schweigen. Berichte von der blutigsten Grenze Europas*, Troisdor, Verlag Gilde&Köster, 2008, 464 pag.

Volumul abordează în special problematica graniței de sud-vest a României de până la căderea Cortinei de Fier. Autorii estimează că până la Revoluția din decembrie 1989, în timpul încercărilor de a trece fraudulos hotarele țării spre a scăpa de dictatura lui Nicolae Ceaușescu, și-au pierdut viața mai mulți oameni decât la zidul Berlinului. Principala cale de evadare din România era peste Dunăre, spre Iugoslavia, și de acolo, către Occident. La această tentativă de evadare bine gândită din timp și ingenios pusă la cale au pierit nenumărați temerari, în timp ce alții au riscat să fie mutilați de vedetele rapide ale grănicerilor români.

Dată fiind situația imaginată mental de cetățenii patriei noastre socialiste, conform căreia „soarele trebuia să răsară neapărat la vest” în deceniile opt și nouă ale secolului trecut, mulți dintre ei, provenind îndeosebi din spațiul banățean și transilvan, s-au aventurat să fugă spre Germania de Est. În ciuda condițiilor extrem de riscante și vitrege, impuse de trecerea peste șirurile de sârmă ghimpată, de înfruntarea cu întunericul și apele reci ale fluviului, de străbaterea primejdiei rafaelor de armă automată și a terorii survenite în urma posibilei capturări, mulți dintre ei nu s-au lăsat descurajați. Îndemnul și voința comună spre libertate erau atât de mari, încât au depășit teama inhibitoare și au acceptat să înfrunte hazardul necruțător. Astfel că aproximativ 1000 de km de frontieră au simbolizat în anii '80 una dintre cele mai sângeroase și de netrecut stavile „artificiale” pe harta bătrânului continent.

Se presupune că la această frontieră din sud-vestul țării au murit mai mulți oameni decât cei decedați în condiții interne normale. Datele și faptele concrete nu sunt încă pe deplin cunoscute din cauza lipsei de transparență privind misiunea îndeplinită brutal de către trupele de grăniceri și a tăcerii consensuale întronate despre evenimentele întâmplare la granița României cu Ungaria și Iugoslavia, la care arareori jurnaliștii au avut acces în menirea lor de a informa opinia publică internă și externă.

România a fost în întregime înconjurată de țări comuniste. Chiar și presa relativ liberală din Iugoslavia a trebuit să țină cont de sensibilitățile vecinilor din nord, iar, din păcate, trebuie să recunoaștem faptul că, la mare distanță în ani de la răsturnarea puterii dictatorului comunist, atrocitățile petrecute odinioară rămân pe mai departe neștiute în această parte de după fosta Cortină de Fier. Arhivele rămân pe mai departe inaccesibile cercetării, chiar dacă numeroase cereri au fost avansate spre a sensibiliza autoritățile pentru ca accesul la această categorie de documente să poată fi liber și nestânjenit.

Este mai trist faptul că martorii sau membrii familiilor celor uciși cu cruzime și care au rămas în România refuză să depună mărturie incriminatorie, mai simplu fiind procedeul studierii documentelor în Germania, unde mare parte a familiilor fugarilor s-au refugiat în deplină siguranță, o bună parte fiind prezentată ca martor acuzator în volumul de memorii care stigmatizează o stare de fapt și care tinde să lumineze astfel un capitol întunecat al fenomenului transfulgilor din România către lumea liberă de pe continent.

Acest refugiu în masă peste Dunăre a făcut multe victime, oamenii care s-au înecat cu zecile, fiind urmăriți și vânați literalmente de către șalupele grănicerilor, astfel că multe dintre victime au fost îngropate pe malul sârbesc al Dunării unde și astăzi mai există zeci de morminte necunoscute, unde își au odihna veșnică victimele din aceea perioadă de teroare specifică statelor de dincoace de Cortina de Fier. Multe cruci neștiute poartă înscriptii în limba sârbă, acolo unde s-au sfârșit și au fost îngropate aceste victime.

Coautorii acestei cărți, Doina Magheți și Johann Steiner, au reușit printr-o cercetare îndelungată să adune informații din conversațiile purtate atât cu rudele din România, cât și cu cele refugiate în Germania, reușind să ofere o imagine cu totul clară despre acea scurtă perioadă de teroare instalată la granița dintre două popoare vecine și prietene.

Adrian Pop

Andreas SCHMIDT SCHWEIZER, *Politische Geschichte Ungarns von 1985 bis 2002. Von der liberalisierten Einparteienherrschaft zur Demokratie in der Konsolidierungsphase*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2007, 484 pag.

Istoricul Andreas Schmidt Schweizer, născut în 1964, este unul dintre cercetătorii germani preocupați de istoria Ungariei contemporane, îndeosebi în deceniul 9 și cel ulterior căderii sistemului comunist. Este colaborator al Institutului de Istorie al Ungariei, al Universității „Regele Sigismund” de la Budapesta și al Institutului sud-estic de la München.

Volumul cu titlul susmenționat, elaborat pe durata a cinci ani în virtutea bursei oferită de Fundația „Gerda Henkel” din Düsseldorf, se bazează pe cunoștințele dobândite în decurs de două decenii de studiu continuu, autorul investigând evenimentele politico-istorice și procesele fundamentale care au modelat sistemul politic în epoca premergătoare și ulterioară schimbării petrecute între 1988-1989. Perioada de tranziție, de la sistemul autoritar paternalist al conducerii unui singur partid, – cel comunist sub János Kádár, – la democrația pluralistă, este împărțită în trei faze: de liberalizare, democratizare și cea a consolidării.

În acest cadru analitic, fenomenele istorice petrecute acum sunt judicios prezentate prin realizări specifice marcate de disfuncționalitatea actorilor, în acest caz fiind vorba de politicienii care au făcut parte din guvernele vremii: Károly Grósz, Miklós Németh, József Antal, Gyula Horn și Viktor Orbán, implicați în așa numitul proces de democratizare.

Principalul scop ținut de către semnatar a fost descifrarea etapei de trecere, de tranziție de la un sistem unipartidist autoritar-paternalist, la cel reclamat de cerințele unui stat de drept.

Parcurgând cartea, putem observa că această tranziție este înfățișată distinct în trei faze. Prima redă elementele liberalizării făcute în timpul lui Károly Grosz, între anii 1987 și 1988. A doua relevă democratizarea realizată de cabinetul condus de Miklós Németh, între anii 1989 și 1990, iar a treia fază este dedicată consolidării sau, cel puțin, încercării propuse în acest sens, odată cu instalarea guvernului premierului József Antall.

Pe parcursul analizei întreprinse, A. Schmidt Schweizer încearcă să redea cât mai clar posibil epoca respectivă, situând în focarul cercetării contextul economic, social și internațional de o semnificație deosebită.

Analizând conceptul trecerii de la unipartidism la multipartidism și ținând seama și de concluziile predecesorilor săi care au investigat segmentul temporal strict delimitat, autorul menționează faptul că în Ungaria a avut loc o schimbare de sistem pe calea negocierii. Se accentuează mai mult caracteristicile unui fel de transformare internă, acestea fiind inițiate de forțe bine definite din interiorul aparatului de stat. Pașii esențiali ai schimbării au fost aplicați de către liderii Partidului socialist muncitoresc ungar (MSZMP), între care s-au numărat ministrul de stat Imre Pozsgay și primul ministru Miklós Németh. Făgașul necesar de străbătut al schimbării a fost dezbătut în cadrul unor negocierile echilibrate, cu ocazia cunoscutei dezbateri în jurul „Mesei rotunde”, desfășurate între deținătorii puterii și opoziție.

Anul 1987, respectiv 1988 au constituit primele tentative de orientare în direcția economiei de piață. Această modificare istorică nu e amintită de multe ori la începutul anilor 1989, când ideea de adunare și unificare e aproape uitată. În luna februarie a aceluiași an, sistemul pluripartidist a fost unanim acceptat. Iar în martie 1989 a fost general admisă varianta unei noi constituții, care a facilitat, în principiu, instituirea democrației parlamentare și avântul economiei de piață.

Tot acum s-a elaborat orientarea adecvată în palierul politicii interne (față de edificiul politic, de minorități, cultură și știință etc.) și externe. În conformitate cu aceste principii și în virtutea celor prealabil menționate cu prilejul discuțiilor amintitei „Mese rotunde”, fosta opoziție democratică a fost implicată în planul decizional.

Considerăm că intenția autorului a fost ca prin monografia realizată să descifreze și să ilustreze sensul evenimentelor petrecute în țara vecină între anii 1985-2002, pentru ca atât eşichierul politic, cât și publicul larg să înțeleagă pe deplin rostul schimbărilor masive petrecute în Ungaria și demersurile efectuate pentru obținerea și păstrarea calității de stat membru al Uniunii Europene.

Adrian Pop

Andrei NEGRU, *Bibliografia lucrărilor științifice ale membrilor Departamentului de Cercetări Socio-Umane al Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2009, 245 p.

După modelul salutar al volumului pe care Veronica Turcuș, Felicia Hristodol și Gheorghe Hristodol l-au publicat în anul 2008, la Editura Academiei Române din București, referitor la *Bibliografia lucrărilor științifice ale membrilor Institutului de Istorie din Cluj-Napoca (1920-2005)*, Andrei Negru, cercetător științific I, directorul adjunct științific al Institutului „George Barițiu” din Cluj-Napoca, oferă tuturor celor interesați de cercetarea din domeniul științelor socio-umane un prețios instrument de lucru. Printr-o muncă susținută, autorul a reunit în paginile acestei cărți rezultatele tuturor cercetărilor (cărți, studii și articole) pe care membrii Departamentului de Cercetări Socio-Umane – inițial Centrul de Științe Sociale, devenit apoi Institutul de Cercetări Socio-Umane – le-au obținut în decurs de patruzeci de ani.

Trecând în revistă, așadar, reușitele unui foarte cunoscut centru de cercetare transilvănean din domeniul științelor socio-umane pe care l-au servit, cu entuziasmul vocației, o serie de specialiști ce sunt deja nume de marcă în galeria de onoare a instituției, Andrei Negru ne poartă cu generozitate prin toate etapele de evoluție pe care le-a cunoscut departamentul din care face parte și pe care îl slujește cu fidelitate de mai multe decenii. De la Centrul de Științe Sociale, care și-a demarat activitatea în anul 1969 sub tutela Academiei de Științe Sociale și Politice, și până la actualul Departament de Cercetări Socio-Umane, unde domnia sa activează, și care, din anul 2002, funcționează ca parte componentă a Institutului „George Barițiu” din Cluj-Napoca, timpul a lăsat urme notabile. Mai sus amintitul Centru de Științe Sociale a beneficiat, până în anul 1970, de 4 secții distincte: etnografie și folclor, filosofie, științe juridice și științe economice. Din anul 1970, activitatea de cercetare științifică a celor 4 secții a fost reorganizată în cadrul a trei sectoare: sectorul de filosofie, sociologie și psihologie, cel de științe juridice și cercetări economice și cel de etnografie și folclor.

Până în anul 1975, Centrul de Științe Sociale și-a desfășurat munca de cercetare în cadrul Academiei de Științe Sociale și Politice, după care a fost integrat în structura Universității „Babeș-Bolyai”, ca unitate de cercetare subordonată administrativ rectorului universității. El a rămas însă, din punct de vedere științific, în subordinea secțiilor de specialitate ale Academiei.

După momentul 1989, centrul a reintrat în cadrul Academiei Române, schimbându-și denumirea în Institutul de Cercetări Socio-Umane. A funcționat ca unitate de sine stătătoare până în anul 2002 când, s-a amintit deja, a devenit parte componentă a Institutului „George Barițiu.” Astfel că, în cei 40 de ani de existență, în cadrul Centrului de Științe Sociale din Cluj și-au desfășurat activitatea 115 cercetători: 22 în domeniul dreptului, 5 în domeniul economiei, 22 în domeniul folclorului și etnografiei, 12 în domeniul filosofiei, 44 în domeniul psihologiei și pedagogiei și 10 în sfera sociologiei. Așa cum bine menționează și autorul, prețioasa activitate a fiecăruia dintre ei, inserată în paginile volumului, a contribuit substanțial la dezvoltarea disciplinelor socio-umane, mai ales în condițiile în care potențialul științific al membrilor a reprezentat mereu o garanție pentru îmbogățirea patrimoniului științific al instituției ce, până la urmă, reprezintă un veritabil punct de reper pe harta științei sociale românești.

Demersul lui Andrei Negru este cu atât mai prețios cu cât el se plasează în continuarea acelei inițiative despre care s-a mai amintit și care a fost întreprinsă în beneficiul cercetătorilor de la Departamentul de Istorie. Ambele lucrări vin să deschidă momentul jubiliar pe care Institutul „George Barițiu” îl aniversează anul acesta, pe data de 1 februarie: 90 de ani de existență. Într-un asemenea moment special, readucerea în prim plan a celor ce au fost și sunt actualmente membri ai Institutului „George Barițiu” al Academiei Române, continuatorul de drept al Institutului de Istorie Națională din perioada interbelică, reprezintă, inevitabil, și o invitație la reflecție. Atunci, în februarie 1920, când regele Ferdinand I anunța, urbi et orbi, faptul că va sprijini înființarea unui institut academic în inima Transilvaniei, care să își dedice activitatea cercetărilor de istorie, el lăsa viitorului poate cel mai

important testament pe care un suveran îl putea oferi poporului său: câtă vreme această țară va avea o istorie, cu siguranță că cele mai frumoase pagini ale ei vor fi oamenii de care timpul își va aduce aminte cu cea mai mare bucurie...

Attila Varga

Coriolan BĂRAN, „Reprivere asupra vieții”, ed. Vasile Popeangă (coord.), Eugeniu Criste, Raul Ionuț Rus, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2008, 412 p.

Între sugestiile exprimate de către istoriografia prelungitei faze de tranziție a societății românești actuale figurează datul analizei memorialistice, regăsit într-o altă/nouă experiență profesată în legătură cu circumscrierea istoriei areale/locale în traiectul evoluției celei provinciale / zonale din ansamblul național. Genurile biograficului incluse în „dosarul existenței” ca atare: autobiografia, memorialistica, romanul-jurnal, romanul-memorialistic și chiar paraliteratura au fost și sunt constant exersate în ideea fixării aportului memoriei drept o vitală axă paradigmatică a propriei identități, într-o dublă calitate exersată, atât de individ, cât și de comunitatea națională. Legitimarea făurită astfel prin reconstituiri de proiecte memorialistice se regăsește frecvent pe durata lungă a scrisului istoric autohton de după 1989, care probează înmulțite virtuți, generos și pertinent restituite în acest sens.

Între cei mai recent preocupați de stratigrafiera unor momente esențiale, desfășurate într-o asemenea determinare cronologico-geografică, se înscriu și editorii volumului sus menționat. Semnarii celor două consistente, tematic, studii introductive și ai segmentului „tehnic” aferent (nota asupra ediției, note și comentarii, indicii etc.) au încercat și izbutit competent să motiveze rațiunea publicării unui atare gen de reflecții personale, menite să încetățenească în conștiința colectivă un evantai de relevante secvențe privind trecutul apropiat – comensurat de sfârșitul veacului XIX și anii celei de-a doua conflagrații mondiale –, percepute în accepția firească de martor-participant și narate, indiscutabil subiectiv, îndeosebi pentru anumite episoade, cu precădere cel politic interbelic.

În deplină cunoștință de cauză și la apreciazabilă distanțare în spațiu și timp de momentul tangenței colocviale (1965-1979) cu juristul și omul politic bănățean, „autorul fizic” al celor 800 de pagini de manuscris elaborate între anii 1970 și 1975, „propunătorul moral” al finalizării sub formă restitativ monografică (412 p.), Vasile Popeangă a viabilizat temerar valoarea intrinsecă a acestui continuu excurs, deloc compartimentat inițial, cu o aparentă dezordine în succesiunea informațiilor inedite, dar punctate dezinvolt și într-o totală conștiință a datoriei împlinite de către un atent observator al lumii românești, vreme de câteva zeci de decenii.

Vădind mereu atașament și responsabilitate istorică deosebită atunci când recurge, în mod comparat și nuanțat, la complexe modalități de explorare și exploatare a binomului dintre „adevăr” și „realitate” în configurata hermeneutizare a „studiului de caz”, tocmai în intenția nevoialată de a anula un posibil sentiment de ignorare ori suficiență, C. Băran se manifestă conștient de firescul reconsiderării locului/rolului istoriei locale într-un răgaz cronologic bine delimitat, ca și de necesitatea regândirii și regăsirii unui anume mod de viață și existență interbelică. Spiritul meditativ reiterat în legătură cu valoarea faptelor săvârșite de semeni în diverse și complexe acțiuni generând variate atitudini și comportamente, generos comunitare și umane, invită la reflecții profunde vizând aprecierea multor conduite relaționale, mai ales atunci când referirile se fac explicit la panopia de personalități, locale și naționale, implicate și evaluate în sinuoasa lor devenire în traiect local și național. Neîndoielnic transpare faptul că omul politic (primar, prefect, ministeriabil), profund atașat concepției doctrinare a Partidului Național Român, de până la 1918, ulterior Național Țărănesc (1926), fusese serios marcat de spiritul pătimaș, care alterase deseori expresia cumpănitei interpretări raționale a lucrurilor realizate de congeneri în spațiu și timp. Oricum, în adiacența tabloului, enonmiastic de sincer evocat privind momente preliminare și postfăptătoare ale zilei de 1 decembrie 1918, mărturiile despre competiția interpartinică pentru putere în epoca interbelică rămân sugestive prin ineditul informațional inculcat. Naratorul ne oferă probatorii dovezi de literatură descriptivă

atunci când vizualizează multiple sensuri ale însemnătății sorgintei locale, și nu doar prin valența modelatoare a funcției educative, ci și prin dezvăluirea rigorilor vieții militare de odinioară sau prin citarea, într-o extensie valorică deosebită, a „summei” de atribute și calități, de substanță legal democratică și cu un exponențial impact social, manifestată pe „câmpul lui Horea” de la Alba Iulia.

Importanța amintirilor redactate de către autor cu o reverberație și semnificație aparte, la peste un deceniu după răstimpul coercitiv petrecut în temnița de la Sighet, și în răgazul terminal al relativei „liberalizări”, prelungită rarefiat de condiționat până la mijlocul deceniului opt al secolului XX, rămâne excesiv de actuală în contextul în care apelul la memorie și la corecta analizare a valențelor trecutului apropiat reprezintă sugestive constante ale scrisului istoric imediat. Fapt logic asupra căruia au zăbovit contributiv și semnatarii racursurilor introductive, motivante și relevante cu privire la tocmai creionarea orizontului spațio-temporal, benefic ilustrat în formă și fond de către memorialist, dar și la demersul tineretului studios român din aria Banatului și Crișanei în bătălia emancipativă pentru făurirea Unirii de la 1918.

Într-un propice context omagial, populat de multiple proiecte de specifică abordare a crâmpeliilor de istorie locală și națională, intenția năzuită de editori într-un deplin spirit de amiabilă conlucrare elevată din punct de vedere restitativ, nu poate decât să confirme valoric strădania academică exprimată de conducerea Universității „Vasile Goldiș” de la Arad, de a integra necesara publicare a volumului memorialistic, sugestiv și peremptoriu intitulat *Reprivire asupra vieții*, elaborat de către patriotul bănățean, și nu numai, Coriolan Băran, în cadrele firești ale procesului festiv dezvoltat în acest sens. Dat oportun căruia ne raliem, în gând și faptă, odată cu reiterarea felicitărilor pentru truda de specialitate în îmbogățirea peisajului științific autohton cu o nouă și însemnată lucrare referențială autobiografică!

Stelian Mândruț